

Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneytið
Skúlagata 4
101 Reykjavík

Mosfellsbær 17. janúar 2020

Efni: Umsögn Jóhannesar Sturlaugssonar, Laxfiskum, um drög að reglugerð um fiskeldi sem taka mið af þeim breytingum á lögum nr. 71/2008, um fiskeldi sem fólust þeim lagabreytingum sem samþykktar voru með lögum nr. 101/2019.

Umsagnaraðili

Undirritaður er líffræðingur sem starfað hefur við fiskirannsóknir í 33 ár. Á þeim tíma hef ég starfað frá árinu 2003 í nafni eigin rannsóknafyrirtækis, Laxfiska. Á meðal rannsóknastarfa minna eru vöktunarrannsóknir sem ég hef sinnt árlega frá og með 2015, á laxa- og silungsstofnum í þremur ám við Arnarfjörð, þar sem rannsökuð eru áhrif eldis á laxi í opnum sjókvíum á þá fiskistofna. Vegna starfa minna á umræddum rannsóknaveitvangi og vegna þess að undirritaður hefur þungar áhyggiur af því hvernig uppbyggingu á sjókvíaeldi hérlendis er hagað, þá hefur undirritaður á fyrri stigum lagt fram umsagnir með náttúruvernd að leiðarljósi til fagráðuneytis málaflokksins og til Alþingis vegna lagasmíða sem varða fiskeldi. Þar var um að ræða lagagrundvöll þeirra reglugerðardraga sem nú stendur til að leggja lokahönd á þegar tekið hefur verið tillit til formlegra umsagna á borð við þá sem hér er lögð fram.

Umsögn

Lög varðandi fiskeldi sem samþykkt voru 2019 fólu í sér að gengið var á tilvistargrundvöll íslenskra stofna lax og göngusilungs. Lögin fólu að auki í sér að áhætta var tekin gagnvart ýmsum öðrum þáttum í lífríki sjávar í nágrenni sjókvíaeldis. Undirritaður og fjölmargir aðrir aðilar bentu á hversu alvarlegt það væri að vinna lagafrumvarpið ekki betur með hliðsjón af þeim skyldum sem við Íslendingar höfum að gegna gagnvart náttúru þessa lands. Því fór sem fór varðandi það tækifæri til að vanda lagagrundvöllinn hvað það varðaði. Nú er komið annað tækifæri sem felst í því að nota það lag sem býðst við útfærslu reglugerðarinnar til að nýta þá umgjörð til góðs í þessum efnunum. Þannig þarf eftir því sem mögulegt er að sýna íslenskum laxa- og göngusilungsstofnum og öðrum þáttum í lífríkinu sem sjókvíaeldi veldur tjóni á, þá virðingu í umræddu reglugerðarverki, að þar sé leitast eftir fremsta megni við að lágmarka áhrif eldisins á þessa þætti í náttúru Íslands. Ýmislegt kemur þar við sögu og full þörf er á að breyta reglugerðinni í smáu sem stóru ef það á að takast. Slíkar nauðsynlegar umbætur fela í sér breytingar sem eru allt frá því að skerpa texta sem eru misvísandi, til þess að fjarlægja efnisatriði sem ótækt er að sé að finna í reglugerðinni.

Umsögn þessa lætur undirritaður með vilja hverfast um það öðru fremur, að leggja sitt af mörkum í því skyni að afstýra þeirri ósvinnu sem lagt hefur verið upp með varðandi það að nýja reglugerðin afnemi núgildandi takmarkanir er gilda um lágmarksfjarlægð sjókvíaeldis frá ósum laxveiðiáa. Auk þess sem ég minni einn ganginn enn á mikla nauðsyn þess að uppfæra áhættumat erfðablöndunar með hliðsjón af þeim grundvallarþáttum sem liggja þar enn óbættir hjá garði. Nefnilega þeim röngu forsendum sem stuðst er við varðandi flakk náttúrulegra laxa (minna en 1% hérlendis), og þeirri hrópandi ósanngirni sem felst í því að litið sé á eldislaxa

sjókvíaeldis með sinn norska uppruna og kynbótaforsögu, eins og þar fari réttir og sléttir íslenskir laxar. Hafrannsóknastofnun sem sér um framkvæmd áhættumats erfðablöndunar hefur í ljósi aðgerðarleysis, þvert á yfirlýsta stefnu, engan áhuga á að uppfæra það mat. Hvað þá að ljá því máls að í því mati verði tekið tillit til þeirra þeir tuga smárra laxastofna sem staðsettir eru næst eldissvæðunum, og fá enga vernd fyrir eldisiðnaðinum - ekkert frekar en göngusilungusstofnarnir sem bera skulu í hljóði afföll sín vegna laxalúsarinnar. Þá er komið að því að benda á enn eitt atriðið sem birtist í umræddri reglugerð og mikilvægt er að nefna hér sérstaklega, þ.e. að mótvægisaðgerðir fiskeldisaðila skuli notaðar sem einhverskonar afsláttarmiðar eldisaðila í skyldum sínum gagnvart íslenskri náttúru. Þeim hugmyndum er hér vísað lóðbeint til föðuruhúsa reglugerðarinnar; ráðuneytisins. Ef svo fer að eldisfyrirtæki finna í störfum sínum leiðir til að minnka þann skaða sem sjókvíaeldi á laxi veldur villtum laxa- og göngusilungusstofnum miðað við það sem nú er þekkt, og geta fært á það sönnur innan einhverra ára, þá er hægt að ræða það þegar þar að kemur. Þar til er ekkert sem þarf að ræða í þessu efnum. Að lokum langar mig að nefna mikilvægi þess að þær tvær stofnanir sem mest koma við sögu af hálfu ríkisins í umhverfi sjókvíaeldis, Matvælastofnun og Hafrannsóknastofnun, sinni ekki áfram samtímis fjölmörgum skyldum þar sem hagsmunir skarast með tilheyrandi ótrúverðugleika. Vegna minna starfa hefur mér þótt sorglegt að sjá ráðandi framgöngu eldisviðs Hafrannsóknastofnunar þar á bæ á meðan forsvarsmenn stofnunarinnar þegja þunnu hljóði, þ.m.t. á ferskvatnssviði því er sinna skal laxa- og göngusilungusstofnum. Ráðuneyti atvinnu- og nýsköpunar þarf að ráð bót á þessu með því að dreifa ábyrgð á milli stofnanna eða með úthýsingu verka þannig að slíkt komi ekki til. Ellegar færa hluta af þeim starfsskyldum er málið varðar alfarið til umhverfis- og auðlindaráðuneytisins, sem ætti að geta sinnt þeim skyldum náttúruverndar sem nú eru svo illilega vanræktar.

Hvað þá með önnur atriði sem umrædd reglugerð kveður á um. Undirritaður hefur vissulega sínar skoðanir á öðrum málefnum reglugerðarinnar en þeirra sem nefnd hafa verið hér að ofan. Í stað þess að setja allar þær skoðanir mínar hér á blað, þá vísa ég til skoðunnar minnar gagnvart framsetningu reglugerðarinnar á þeim málefnum þeirra með því að benda á heildstæða umsögn sem ég er efnislega sammála. Þar vísar undirritaður til umsagnar um reglugerðina sem náttúruverndarsamtökin NASF settu fram. En umsögn NASF styðst meðal annars við álit virts óháðs sérfræðings á sviði mengunarmála hvað varðar viðmið sem æskilegt er að fylgt verði í reglugerðinni, og því eftirliti er varðar þau málefni fiskeldisins. Undirritaður er ennfremur sammála NASF og fjölmörgum öðrum sem sett hafa fram umsagnir um reglugerðina, um nauðsyn þess að við endanlega gerð hennar þá verði tekið mið af þeim metnaðarfullu viðmiðunarstöðlum fyrir fiskeldi sem gefnir hafa verið út af Samtökum um verndun laxa í Norður-Atlantshafi, sem hérlendis hafa einnig verið nefnd Laxaverndunarstofnunin (North Atlantic Salmon Conservation Organization). Þeir staðlar eru settir saman af vísindamönnum frá Noregi, Skotlandi, Englandi, Írlandi, Kanada og fleiri löndum sem unnið hafa í nafni þessara gamalgrónu fjölbjóðlegu samtaka, og fylgja þessari umsögn í tilheyrandi fylgiskjali. Þessir vísindamenn hafa rannsakað eyðilegginguna sem fiskeldi í opnum sjókvíum hefur í för með sér og hvaða forsendur beri öðrum fremur að hafa í heiðri varðandi þætti sem varða hvernig slíkt eldi hefur áhrif hafa á villta laxastofna, og reyndar einnig göngusilungusstofna (sjóbirting og sjóbleikju) þegar slíkir stofnar koma við sögu. Á grunni þeirrar reynslu, sköpuðu vísindamennirnir og settu fram bestu möguleg viðmið (staðla) sem fyrirfinnast í þessum efnum í Norður-Atlantshafi. Þar er tekið á málum er varða laxalús,

mengun, stroki eldislaxa og fleiri þáttum með það að leiðarljósi að neikvæð áhrif sjókvíaeldis og eldis almennt sé lágmarkað eins og kostur er. Hluti þeirra vísindamanna settu á blað yfirlýsingar á grunni þekkingar sinnar í þeirri von að Íslendingar gætu nýtt sér þær ráðgefandi upplýsingar nú þegar unnið er að ákvarðanatökum er varða starfsumhverfi sjókvíaeldis hér við land og undirritaður fékk að koma þeim ráðum á framfæri (sjá fygiskjal).

Afnám fjarlægðartakmarkana sjókvíaeldis frá ósum laxveiðiáa er ígildi hryðjuverks

Undirritaður vill nýta þessa umsögn sína öðru fremur til að skora á þá aðila sem hafa það í hendi sér hvornig endanleg útgáfa reglugerðarinnar verður, að sjá til þess að fallið verði frá galinni hugmynd um að að fella brott ákvæði gildandi fiskeldisreglugerðar um bann við sjókvíaeldi á tilteknum friðunarsvæðum út af ósum laxveiðiáa. Sú vernd sem felst í nógildandi reglum um lágmarksfjarlægð sjókvíaeldis frá ósum laxaveiðiáa sem hafa á að skipa laxastofnum af tiltekinni stærð, er eina vörnin sem þeir laxastofnar hafa gagnvart þeirri miklu ógn sem laxastofnum gegnumsneitt og reyndar göngusilungstofnum einnig, stafar af þeirri laxlús sem fylgir sjókvíaeldi sem starfrækt er í fjörðum og flóum sem í renna ár sem fóstura laxa- og göngusilungsstofna. Í reynd er þarna á sama hátt um að ræða vörn sem hamlar því að smitsjúkdómar sem geta komið upp hjá eldisfiski sjókvía berist í stofna laxfiska í ám í nágrenninu. Það að reynt sé að setja slíka breytingu inn í reglugerðina á þeim forsendum að það áhættumat sem fylgt er við framkvæmd laga um fiskeldi tryggi stofnunum sambærilega vernd, er úr öllum tengslum við raunveruleikann og algerlega siðlaust. Alvarleiki þess að reyna að smeygja þessari breytingu inn í reglugerðina er sýnu meiri vegna þess að stjórnvöldum hafði með mjög skýrum rökum verið gert það kunnugt á liðnu ári, að út frá sjónarhorni náttúruverndar þá væri það grafalvarlegt mál að samþykkja lagagrundvöll sem tæki í engu til vöktunar á áhrifum laxalúsar sem runnin er frá á sjókvíaeldi á laxa- og göngusilungsstofna á áhrifasvæði eldisins sem um leið hefði engar tilheyrandi viðbragðsáætlanir eru vörðuðu slíkan vanda. Í engu var hlustað á þau rök, en það að ætla að bæta gráu ofan á svart í kjölfarið með því að fjarlægja einu stöðina í öllu regluverki fiskeldis sem dregur úr afföllum hjá laxa- og göngusilungsstofnum vegna laxalúsar frá sjókvíaeldi, er svo fráleit hugmynd að það tekur því ekki að ræða mögulegar ástæður þar að baki. En eins og áður segir virka nógildandi fjarlægðartakmarkanir einnig sem vörn til að draga úr líkum á því að sjúkdómar smitist í villta laxa- og göngusilungsstofna frá eldisfiski í sjókvíum.

Í tengslum við þá staðreynd hve mikill örlagavaldur laxalús frá eldislaxi sjókvía er fyrir villta laxa- og göngusilungsstofna, þá er við hæfi að endurbirta texta úr umsögn minni við lagafrumvarpið sem reglugerð þessi hvílir á. Efni sem einnig var vikið að í grein minni „Örlög íslenskra laxastofna eru nú í höndum alþingismanna“, sem birtist 31. maí í vefútgáfu Fréttablaðsins, sjá <https://www.frettabladid.is/skodun/orlog-islenskra-laxastofna-eru-nu-i-hondum-althingismanna/> Sú grein var send var öllum þingmönnum Alþingis tvívegis (31. maí og 12. júní 2019) á þeim tíma sem lagafrumvarp það sem varð að núverandi lagaramma sjókvíaeldis hérlendis, var í meðförum Alþingis 2019. Í síðustu umsögn minni til þingmanna um málið 6. maí 2019 og í ofangreindri grein þá biðlaði ég til alþingismanna að fresta umfjöllun um umræddan lagaramma um fiskeldi vegna þeirra stóru gloppa sem þar var að finna með vísun í viðunandi aðgerðir til að lágmarka skaða á villtum laxa- og göngusilungsstofnum, þ.m.t. með hliðsjón af þeim vandamálum sem lús frá sjókvíaeldi veldur hjá slíkum stofnum í fjörðum og flóum þar sem slíkt eldi er stundað.

Sú útlitun á þessu vandamáli sem sjókvíaeldi skapar sem ég setti fram í umsögn minni frá 29. mars 2019, er í fullu gildi og birt hér til upprifjunar fyrir þá sem létu sér detta í hug að afnema nógildandi ákvæði fjarlægðartakmarkana sjókvíaeldis með hliðsjón af ósum laxveiðiáa sem fóstora laxastofna af tilgreindum stærðum:

Afföll náttúrulegra laxa- og göngusilungsstofna v/ laxalúsa frá fiskeldi og sjúkdómaáhætta v/ fiskeldis -þættir sem ekkert tillit er tekið til er umfang sjókvíaeldis í nágrenni stofna er ákvarðað

Nauðsynlegt er menn gangi ekki að því gruflandi að erfðablöndun er ekki eina stóra vandamálið sem íslenskir laxastofnar glíma við þegar kemur að eldi á laxi í opnum sjókvíum hér við land. Laxalús sem magnast upp í fjölda á laxi í sjókvíum veldur því að gríðarlegt magn ungstiga laxalúsa er á standsvæðum í kringum eldissvæðin sem síðan sest á gönguseiði villtra laxa og göngusilungsstofna sem og eldri göngusilung. Laxlýsnar lifa síðan á hýsli sínum með tilheyrandi neikvæðum áhrifum á vöxt og lífslíkur þeirra laxa og göngusilunga. Svo dæmi sé tekið þá jafngildir það að jafnaði dauðadómi ef 10 eða fleiri ungstig laxalúsa setjast á gönguseiði og taka þar út vöxt sinn. Í fyrrnefndu yfirliti helstu sérfræðinga Noregs um helstu ógnir er steðja að náttúrulegum laxastofnum vegna mannlegra athafna þá kom fram að laxalús frá sjókvíaeldi á laxi veldur því að árlega gengur 10% minna af laxi af villtum stofnum í árnar en ella væri. Áhættan er gríðarlega mikil frá hendi laxalúsa í fjörðum og flóum þar sem sjókvíaeldi er stundað. Þannig er skapa þær aðstæður raunverulegt tilvistarvandamál fyrir þá litlu laxa- og göngusilungsstofna sem einkenna flestar árnar næst eldissvæðunum á Vestfjörðum og Austfjörðum. Í Noregi hefur verið staðfest að árnar allra næst eldinu verða oft heiftarlega fyrir barðinu á lúsinni og meðal annars dæmi um laxastofna þar sem yfir 80% gönguseiðanna eiga ekki afturkvæmt vegna hennar. Nokkuð sem sýnir að slíkt eitt og sér nægir til að slíkir stofnar fara á skömmum tíma undir sjálfbærnimörk hafi þeir verið smáir fyrir og eru þá ótalin áhrif erfðablöndunarinnar sem almennt herjar einnig verst á stofnana allra næst eldiskvíunum. Kvíaeldið er einnig kjörlendi fyrir sjúkdóma sem þar geta magnast upp og dreifst í stofna villtra laxfiska. Í lagafrumvarpinu er ekki með beinum hætti vikið að þeim þekktu áhrifum sem laxlús hefur á laxa- og göngusilungsstofna. Í reynd þá væri eina ábyrga nálgunin í þeim efnum að vinna áhættumat í þeim efnum sem og fyrir sjúkdómaþáttinn, líkt og fyrir erfðablöndunina, sem myndi þá einnig vera sívirkir verkfæri til framtíðar lítið fyrir þá áhættuþætti (laxlús og sjúkdóma). Ekki er hægt að komast hjá því að álykta að vegna þess hve lax- og göngusilungsstofnar áнна sem eru næst eldissvæðunum eru að jafnaði faliðaðir þá sé líf þeirra lítills metið við þá lagasetningu sem hér um ræðir. Hvað annað skýrir að engum vörnum er haldið uppi fyrir þessa stofna?

Í ljósi þess hve mikill skaðvaldur laxalús runnin frá sjókvíaeldi er, og í ljósi áhættunnar er felst í því að opna á möguleika þess að sjókvíaeldi geti færst nær ósum laxveiðiáa en núverandi ákvæði kveða á um. Þá er sett fram sú sjálfsagða ósk um að sú skammarlega tillaga sem kynnt er á samráðsgátt vegna reglugerðarinnar um að fellt sé á brott ákvæði 3. mgr. 4. gr. nógildandi reglugerðar um fiskeldi komist ekki til framkvæmda. Þannig að áfram gildi eftirfarandi ákvæði:

Við leyfisveitingar fyrir hafbeitar- og sjókvíaeldisstöðvar skal miða við að þær séu ekki nær laxveiðiám með yfir 100 laxa meðalveiði s.l. 10 ár en 5 km. Sé um að ræða ár með yfir 500 laxa meðalveiði skal fjarlægðin ver 15 km nema, nema notaðir séu stofnar af nærliggkandi vatnasvæði eða geldstofnar, má þá stytta fjarlægðina niður í 5 km.

Með ósk um þeir þættir sem nefndir hafa verið hér til sögunnar sem og þeir þættir sem náttúruverndarsamtök NASF nefna í sinni umsögn verði teknir til greina við í endanlegri útgáfu reglugerðarinnar til hagsbóta fyrir íslenska laxa- og göngusilungsstofna og opinbert starfsumhverfi er þessi mál varðar.

Jóhannes Sturlaugsson